
Forskning vi ikke liker

ARE BREAN

are.brean@tidsskriftet.no

Are Brean er sjefredaktør i Tidsskriftet. Han er spesialist i nevrologi og ph.d.

Frie forskningsinstitusjoner og universiteter er sentrale deler av et fungerende demokratisk samfunn. Men prinsippet om akademisk frihet er under press. Det merkes også i Norge.

Foto: Einar Nilsen

I Ungarn har statsminister Viktor Orbán tatt gradvis økende kontroll over landets akademiske institusjoner og forskning han ikke liker. I 2018 stoppet myndighetene all kjønnsforskning, erklærte det «ikke vitenskap» og presset det renommerte Central European University ut av landet (1). Nå strammes grepet ytterligere. I Ungarn, som flere andre land, har vitenskapsakademiene en sentral rolle i både finansiering og organisering av forskning. Sommeren 2019 ratifiserte president János Áder en lov som underlegger landets vitenskapsakademi statlig styring (1). Dermed har myndighetene sikret seg kontroll over hvem som får midler – og til hva slags forskning. «Målet er å hindre at milliarder av regjeringens midler forsvinner uten håndfaste resultater», uttalte Ungarns minister for innovasjon og teknologi, László Palkovics (2). Flere europeiske forskningsinstitusjoner har gått hardt ut mot loven og mener den vil gjøre slutt på uavhengig vitenskap i Ungarn. European Federation of Academies of Sciences and Humanities (ALLEA) har kalt den et «angrep mot den akademiske frihet» (3).

Men Orbán og hans populistparti Fidesz er ikke alene om å angripe universiteter og forskningsinstitusjoner de ikke liker. I Storbritannia har det populistiske Brexit-partiets Nigel Farage lovet å avvikle alle europastudier og gjentatte ganger beskyldt britiske universiteter for å «hjernevaske» studenter (4). I Nederland har den Europa-skeptiske populistlederen Thierry Baudet, som fikk 14,5 % av stemmene ved forrige valg, rettet harde angrep mot universitetene for «undergraving og indoktrinering» (5). Og på det amerikanske kontinent er Donald Trumps skepsis til vitenskapelig evidens velkjent, mens Brasils høyrepopulistiske president Jair Bolsonaro fjerner støtte til landets universiteter og beskylder statlige forskningsinstitusjoner for å lyve om forskningsresultater han selv ikke liker (6).

At populistiske partier og bevegelser angriper nettopp universiteter og forskningsinstitusjoner er kanskje ikke uventet: En sentral del av populismen som fenomen er ideen om en «elite» som står i motsetning til «folket» – som populistpartiene påstår å representere (7). Og er det noe akademiske institusjoner er fulle av, er det eksperter av alle slag. Dermed er de som skapt for å fylle populistenes rolle som en «elite» som bør foraktes, særlig når forskningsresultatene står i motsetning til «den sanne folkemeningen». En slik sammenheng er postulert som en viktig årsak til de fleste populistiske bevegelsers avvisning av klimaforskning (8). På samme måte fant en nylig studie signifikant positiv sammenheng mellom vaksineskepsis og andelen som stemmer på populistiske partier i ulike europeiske land (9).

«Akademiske institusjoner er som skapt for å fylle populistenes rolle som en 'elite' som bør foraktes»

I vår hjemlige forskningsdebatt føyer det nylige forslaget fra Fremskrittspartiets innvandrings- og integreringsutvalg seg således inn i et europeisk mønster. Utvalget, ledet av eldre- og folkehelseminister Sylvi Listhaug, foreslår at man bør sette politiske krav om meningsmangfold i forskning på «innvandrings-, integrerings- og kriminalområdet i samarbeid med Forskningsrådet og universitets- og høyskolesektoren» (10). Hvordan dette i praksis skal foregå, er uvisst – hva enten man skal sette krav om spesifikk politisk tilhørighet ved ansettelse av forskere, eller sette krav om spesifikk politisk agenda ved tildeling av forskningsmidler. Reaksjonene fra academia er naturlig nok sterke. Forslaget «viser med all tydelighet at vi heller ikke i Norge kan ta den akademiske friheten for gitt», skriver rektor ved Universitetet i Oslo,

Svein Stølen, som mener at «angrep som dette truer ... det liberale demokratiets kjerne» (11). Denne gang var det innvandringsforskning. Neste gang kan det være forskning på folkehelse eller aldring som ikke finner de «rette» svar og må politisk styres. Det var ikke uten grunn at Europaparlamentet i 2018 vedtok et detaljert forsvar for den akademiske frihet – ikke minst fra politisk påvirkning (12). Bare når kunnskapsproduksjon og -deling ikke er underlagt politisk eller kommersiell kontroll, er samfunnet sikret utvikling, og i siste instans den enkelte borger sikret frihet. Det gjelder både i Ungarn og i Norge.

LITTERATUR

1. Devi S. Hungarian Government taking over science academy. Lancet 2019; 394: 201. [PubMed][CrossRef]
2. Kaszás F. Summary: What is the Restructuring of the Academy All About? Hungary today 6.18.2019. <https://hungarytoday.hu/academy-sciences-restructuring/> Lest 6.8.2019.
3. European Federation of Academies of Sciences and Humanities. ALLEA's reaction to the Parliament's bill concerning the Hungarian Academy of Sciences. <https://allea.org/alleas-reaction-to-the-parliaments-bill-concerning-the-hungarian-academy-of-sciences/> Lest 6.8.2019.
4. Morgan J. Universities in firing line as Farage builds populist movement. Times Higher Education 29.5.2019. <https://www.timeshighereducation.com/news/universities-firing-line-farage-builds-populist-movement> Lest 5.8.2019.
5. Pieters J. Over 1 200 academics reject nationalist politician's statements about universities. NL Times 4.4.2019. <https://nltimes.nl/2019/04/04/1200-academics-reject-nationalist-politicians-statements-universities> Lest 5.8.2019.
6. Tollefson J. Populist President Sparks Unprecedented Crisis for Brazilian Science. Scientific American 3.8.2019. <https://www.scientificamerican.com/article/populist-president-sparks-unprecedented-crisis-for-brazilian-science/> Lest 5.8.2019.
7. Lewis P, Clarke S, Barr C et al. Revealed: One in four Europeans vote populist. The Guardian 20.11.2019. <https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2018/nov/20/revealed-one-in-four-europeans-vote-populist> Lest 6.8.2019.
8. Lockwood M. Right-wing populism and the climate change agenda: exploring the linkages. Env Polit 2018; 27: 712–32. [CrossRef]
9. Kennedy J. Populist politics and vaccine hesitancy in Western Europe: an analysis of national-level data. Eur J Public Health 2019; 29: 512–6. [PubMed][CrossRef]
10. Fremskrittspartiets innvandrings- og integreringsutvalg. Første delrapport 2.5.2019. <https://fb.st/8beneu> Lest 6.8.2019.
11. Stølen S. Ensidig om styrt mangfold i forskning. Rektorbloggen 23.7.2019. <https://www.uio.no/om/aktuelt/rektorbloggen/2019/enfoldig-om-styrt-mangfold-i-forskning.html> Lest 5.8.2019.

12. Europaparlamentet. Defence of academic freedom in the EU's external action.
29.8.2018. http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2018-0483_EN.pdf
Lest 6.8.2019.

Publisert: 19. august 2019. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.19.0503

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 21. juli 2026.